

КАФЕДРА ЯК КРЕАТИВНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ВИЩОЇ ШКОЛИ

PECULIARITIES OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті розкрито зумовленість реформування середньої освіти в Україні суттєвими змінами у всіх сферах життя. Охарактеризовано особливості педагогічної діяльності в умовах Нової української школи. Розкрито важливість знань педагогом сутності педагогіки партнерства й уміння її організації: встановлення особистісно орієнтованого підходу до вихованців, організація суб'єкт-суб'єктної, діалогічної взаємодії та творчої діяльності; проявлення гуманістичної спрямованості педагога.

Ключові слова: Концепція «Нова українська школа», педагогіка партнерства, особистісно орієнтований підхід, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, діалог, гуманістична спрямованість, творча діяльність.

В статті раскрыта обусловленность реформирования среднего образования в Украине существенными изменениями во всех сферах жизни. Дана характеристика особенностям педагогической деятельности в условиях Новой украинской школы. Раскрыто важность знаний педагогом сущности педагогики партнерства и умения её организации: установление личностно

ориентированного подхода, организация диалога, субъект-субъектного взаимодействия, творческой деятельности, проявление гуманистической направленности.

Ключевые слова: Концепция «Новая украинская школа», педагогика партнерства, личностно ориентированный подход, субъект-субъектное взаимодействие, диалог, гуманистическая направленность, творческая деятельность.

The article reveals the condition of the reformation of secondary education by significant changes in all spheres of life. The peculiarities of pedagogical activity in the conditions of the New Ukrainian School are characterized. The importance of the teacher's knowledge of the essence of partnership pedagogy and the ability to organize it are revealed. This means the establishment of a person-centered approach to pupils, the organization of a subject-subject, dialogical interaction and creative activity; manifestations of the humanistic orientation of the teacher.

Key words: Concept of New Ukrainian School, partnership pedagogy, personality-oriented approach, subject-subject interaction, dialogue, humanistic orientation, creative activity.

УДК 371.132:373.034

Стельмах Н.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На нинішньому етапі розвитку, внаслідок науково-технічного прогресу та демократизації суспільного життя, відбуваються швидкоплинні зміни у соціально-економічній, політичній і соціокультурній сферах. У цих умовах надзвичайно важливу роль відіграє освіта, оскільки у формулі «освіта – прогрес – позитивні зміни» вона виступає основою, першопочтовком і домінантним чинником усіх прогресивних процесів і перетворень.

У світлі зазначених змін сьогодні перед освітою в Україні стоять нові цілі та завдання. Виконання їх вимагає її реформування з урахуванням вимог часу та потреб суспільства. Тому Міністерство освіти і науки України розробило й ухвалило рішенням колегії МОН (27 жовтня 2016 р.) Концепцію «Нова українська школа», в основі якої – концептуальні засади реформування середньої освіти. Чітко визначена мета повної загальної середньої освіти: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освіт-

нього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Успішне вирішення поставлених завдань залежить від професійної підготовки педагогів – носіїв загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури, їх педагогічної майстерності, компетентності, широкої ерудиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професіоналізму педагога, його світоглядної культури, духовно-морального обличчя завжди були в центрі уваги науковців. Так, проблеми педагогічної діяльності, в т. ч. й її особливості, розглядаються у наукових доробках вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів: Ш. Амонашвілі, Д. Дьюї, В. Кан-Калика, Я. Коменського, Н. Кузьміної, А. Макаренка, А. Маркової, К. Роджерса, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

У працях сучасних вітчизняних науковців, таких як: В. Андрущенко, І. Бех, І. Богданова, А. Богуш, В. Гриньова, Д. Ніколенко, Т. Жаровцева, І. Зязюн, І. Зимня, Н. Кічук, М. Князян, Б. Кобзар, І. Кривоніс, М. Лещенко, А. Линенко, Н. Ничкало, В. Семиченко, Н. Тарасевич, О. Цокур, Р.Хмелюк та ін., розкриваються питання професійної підготовки педагогів, зміст їх компетентностей, роль особистісних якостей, специфіка діяльності.

Незважаючи на численні дослідження різних аспектів учительської праці, сьогодні недостатньо

висвітлено особливості професійної педагогічної діяльності в умовах Нової української школи.

Мета статті – розкрити особливості педагогічної діяльності в контексті Концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей педагогічної діяльності є залежність результатів праці від особистості педагога. Видатний вітчизняний педагог К. Ушинський стверджував, що особистість формується особистістю, характер формується характером. Ніколи не даси іншому того, чого сам не маєш, не навчиш іншого тому, чого сам не знаєш, – переконував німецький педагог А. Дістервег. Традиційні вимоги до особистості педагога, які акумулювалися впродовж століть, відображені у проекті Закону України «Про повну загальну середню освіту», де зазначено, що педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, котра має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність і якість своєї роботи, фізичний і психічний стан здоров'я котрої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти [3].

У нових реаліях життя до підготовки педагога, його компетентностей ставляться й інші вимоги, зумовлені часом. Так, за Концепцією Нової української школи, педагогічна взаємодія має відбуватися в умовах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між педагогом, учнем і батьками. Головним її завданням є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Принципами партнерства виділені: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (про активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність взяття зобов'язань, виконання домовленостей [5; 6].

У контексті поставлених завдань, сучасний педагог повинен володіти важливою складовою частиною професійної компетентності – знаннями теоретичних основ педагогіки партнерства й уміннями та навичками організації партнерських відносин у всіх підсистемах його комунікативної взаємодії, що виступає характерною своєрідністю педагогічної діяльності.

Кожна дитина як особистість, індивідуальність має свої особливості. Ураховуючи їх, учитель повинен створити найкращі умови, щоб допомогти дитині розкритися, розвинути свої таланти, реалізувати можливості, піднятися на новий рівень інтелектуального та духовного розвитку. Партнерство передбачає співпрацю, співтворчість, організацію спільних дій, вихід на позицію «ми». Авторитарна, примусова, насильницька педагогіка, за якої педагог одноосібно

вирішував усі питання, нав'язуючи думку дітям, відходить. На зміну приходять педагогіка партнерства, в основі якої – особистісно зорієнтований підхід до дитини.

В основу сучасної теорії особистісно орієнтованого підходу покладено провідні ідеї як зарубіжної гуманістичної теорії (К. Роджерс, А. Маслоу, Е. Фромм, Р. Мей, В. Франкль, Л. Божович, О. Леонтьєв, Л. Виготський та ін.), так і вітчизняної гуманістичної парадигми виховання: психологічного супроводу на всіх вікових етапах (І. Бех); організації індивідуально-творчої, ціннісно-смыслові діяльності (О. Бондаревська); забезпечення педагогічної допомоги (О. Газман); ціннісно-смыслові рівності дітей і дорослих і творчого підходу до виховання (І. Колесникова, О. Сафронова); організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії (О. Кононко, С. Степанов, Т. Фролова, Н. Щуркова) та ін.

Особистісно орієнтований підхід до вихованця ґрунтується на методологічних засадах гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги й емпатії до неї, врахування її індивідуальності, орієнтації на особисті потреби, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії тощо. Враховуючи їх, науковці розробили фундаментальні основи особистісно орієнтованого підходу та визначили цілий ряд принципів, врахування яких забезпечить умови реалізації педагогіки партнерства: *індивідуальності* (врахування індивідуальних особливостей); *суб'єктності* (дитина є суб'єктом педагогічної взаємодії в системі суб'єкт-суб'єктних відносин); *самоактуалізації* (підтримка потреби до прояву та розвитку потенційних можливостей, створення необхідних умов для цього); *вибору* (надання можливості вибору відповідних дій, засобів, поведінки тощо); *творчості й успіху* (організація застосування знань, умінь, здібностей у нових умовах, створення ситуації успіху); *довіри та підтримки* (укріплення віри в свої сили, почуття власної гідності; забезпечення комфортного психоемоційного стану); *співпереживання* (емоційне забарвлення взаємодії, емоційна підтримка, що додає сил, віри в свої можливості); *створення емоційно збагачених виховних ситуацій* (сприяють емоційному переживанню знань про моральні норми, знання набувають емоційної значущості; сприяє трансформації педагогічних вимог в особистісно значущі потреби, які конкретизуються в мотивах); *особистісно розвиваючого спілкування* (залучає вихованців до суспільних цінностей; розвиває психічні функції; забезпечує повноцінний інтелектуальний і духовний розвиток); *аналізу власних і чужих вчинків* (сприяє роботі над помилками, формуванню мотивації, умінь прогнозувати та передбачати наслідки дій, вчинків і гуманістичної спрямованості, розвиває рефлексію) [1; 8].

Педагогіка партнерства передбачає тісну співпрацю з батьками дітей. Вони залучаються до побудови освітньої траєкторії дитини як добровільні й

зацікавлені спільники, рівноправні учасники освітнього процесу, відповідальні за його результат [5].

У форматі педагогіки партнерства важливу роль відіграє комунікативна взаємодія на суб'єкт-суб'єктному рівні, для якого характерні: особистісна орієнтація співрозмовників (уміння слухати, сприймати, розуміти один одного, співвідносити мету, рівні, потреби, організувати підтримку); рівність психологічних позицій співрозмовників (зосередженість на співрозмовникові, взаємовплив поглядів, визнання педагогом неповторності, гідності дитини, її права на власну думку, позицію, врахування інтересів, думок, пропозицій, особистісних мотивів, паритетність висловлювань, пропорційний розподіл комунікативного простору); проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти позицію співрозмовника (проявлення емпатії, психологічна та моральна підтримка, нормалізація психоемоційного стану, взаємна довіра, вияв особистого ставлення, почуттів та емоцій); застосування нестандартних прийомів спілкування (особистісно орієнтоване спілкування замість функціонально-рольового спонукає педагога до творчого пошуку, до спільного оригінального вирішення завдань).

Невід'ємною складовою частиною педагогіки партнерства є діалогічна взаємодія між учасниками педагогічного процесу. Вона визначається науковцями як тип професійного спілкування, який забезпечує суб'єкт-суб'єктний принцип педагогічної взаємодії, врахування мети, мотивів, думок, рівнів підготовки співрозмовників. Монологічна форма спілкування гальмує усі пізнавальні процеси і, як стверджують психологи, залишає в пам'яті в середньому близько 10% почутої інформації. Натомість діалог, разом з активними методами навчання та виховання, інтерактивними формами, активізує психічні функції і сприяє 90% осмисленню та запам'ятовуванню почутого (К. Платонов). Тому організація діалогічної взаємодії – важлива особливість педагогічної діяльності в умовах педагогіки партнерства.

Науковці стверджують, що на ефективність діалогічного спілкування впливають прийоми аттракції (зараження, привабливості), до яких відносять: прийом «власного імені» (звук його підсвідомо викликає приємні емоції, свідчить про повагу до особистості); привітна, щира усмішка (підбадьорення, заохочення, розуміння) виступає сигналом для партнера по спілкуванню (я твій друг); приховування негативних емоцій, обурення (навіть цілком справедливого, зрозумілого); використання механізмів нав'ювання (переконання) з метою формування віри в свої сили, наявність позитивних рис (прийом компліменту); терпляче, з розумінням і співчуттям, вислуховування співрозмовника, що дає змогу задовольнити потребу у самовираженні, формує позитивне ставлення до вчителя [7]. Використання цих прийомів викликає прихильність до співрозмовника, готовність взяти

участь у розмові, дискусії, співбесіді, пропонувати ідеї, обґрунтовувати їх, знаходити спільну мову; вселяє віру у власні сили, розвиває й укріплює почуття власної гідності, сприяє самоактуалізації та самоствердженню.

Особливості педагогічної діяльності в умовах Нової української школи полягають також в її гуманістичному, колективному та творчому характері.

Концептом гуманістичної діяльності педагога в нових умовах виступає його гуманістична спрямованість, що характеризується комплексом рис характеру, таких як: доброта, чуйність, повага, прагнення допомогти, терпимість до індивідуальних і типологічних особливостей людей та ін. Основними компонентами гуманістичної спрямованості є ставлення до людей, до себе, до ціннісно-орієнтованої та практичної діяльності [4]. Отже, напрями прояву гуманізму у діяльності педагога визначаються у ставленні до дітей і їх батьків, до себе, до колег, до мети, змісту та засобів педагогічної діяльності.

У ставленні до дітей – любов, повага, турбота, допомога, чуйність, створення ситуацій успіху для кожної дитини, умов для повноцінного фізичного, морального та інтелектуального розвитку, демократичний спосіб співпраці, рівність у праві на довіру, доброзичливе ставлення і взаємна вимогливість, врахування індивідуальних особливостей, захист дитини.

Змістом гуманного ставлення педагога до себе є прийняття себе, розуміння цінності свого «Я», усвідомлення своїх переваг, недоліків, прагнення до самовдосконалення, укріплення почуття власної гідності тощо.

У педагогічній діяльності – гуманістичне цілепокладання полягає у визначенні, враховуючи глобальну мету, стратегічної, тактичної та процедурної цілей, які б сприяли формуванню здорової, гуманної, творчої особистості кожної дитини, здатної до соціальної адаптації, саморозвитку, самореалізації та самоствердження.

Добір гуманних засобів педагогічного впливу, серед яких – слово, різні види діяльності, методи, прийоми, форми, жанри мистецтва, літератури, ІКТ тощо – важливий фактор гуманістичної спрямованості педагога. Немає найкращого засобу, їх ефективність і компоновка залежать від педагогічної майстерності вчителя, його компетентності, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, рівнів їх розвитку, вихованості, умов взаємодії тощо. Але особливі вимоги – до слова педагога, оскільки воно є основою будь-якого засобу педагогічного впливу і має бути добрим, чуйним, переконливим, доступним, емоційно забарвленим, вселяти віру, впевненість, надихати, організувати, підтримувати тощо. Мистецтво володіння словом набувається в процесі оволодіння майстерністю педагогічного спілкування, основи якого вивчаються у педагогічних навчальних закладах.

Серед ключових компетентностей педагога, визначених у Концепції Нової української школи, чільна місце посідають такі, що стосуються педагогічної творчості, а саме: здатність виявляти ініціативу, творити, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення, уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу, здібності до подолання стереотипів, пошукової діяльності, конструювання власного педагогічного досвіду тощо.

Професійна діяльність педагога за своєю природою і змістом є творчою, поєднує науку і мистецтво. Творчість – це діяльність, що створює щось нове, оригінальне на основі осмислення уже накопиченого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь і навичок. Творчість не може існувати відокремлено від суспільства, а носієм творчості є особистість.

Творча особистість учителя – педагог, якому властиві: діалектичне мислення, високий рівень розвитку усіх психологічних процесів, високорозвинені якості та властивості особистості, що сприяють реалізації творчого підходу до організації своєї діяльності та пізнання учнів.

Особливості педагогічної творчості вчителя розглянуто в роботах В. Загв'язинського, В. Кан-Калика, Л. Лузіної, М. Нікандрова, М. Поташника, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського та ін. Науковці зазначають, що одним із головних завдань учителя є формування творчої особистості дитини, але цього не можна зробити без педагогічної творчості: креативності, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, які сприяють розвитку творчих потенцій своїх і дітей.

Педагогічна творчість в умовах Нової школи повинна виявлятися в різновекторних напрямках: науковій діяльності педагога і в творчій педагогічній роботі, що передбачає оригінальне вирішення педагогічних завдань, розробку нових педагогічних методів, прийомів, застосування педагогічного досвіду в нових умовах, удосконалення системи роботи з учнями, імпровізацію в педагогічному процесі тощо. Під час роботи з дітьми педагог передбачає педагогічні ефекти, впливає на увагу, пізнавальну діяльність учнів, а також звертається до педагогічного перевтілення, що робить його діяльність творчим процесом.

У наукових доробках С. Сисоєвої зазначається: специфіка педагогічної творчості вчителя полягає в тому, що об'єктом педагогічної творчості є особистість дитини, а результатом – формування цієї особистості; на педагогічну творчість впливають фактори, які важко прогнозувати; вона потребує вміння керувати своїм творчим самопочуттям; творча діяльність педагога обмежена часом і потребує від учителя вміння оперативно при-

ймати рішення; педагогічна творчість – це завжди співтворчість (творча педагогічна діяльність вчителя і творча діяльність учня в їхній взаємодії та взаємозв'язку); несамовитий потяг до творчої діяльності та створення нового (розвиток потреби до творчості у себе й у дітей) [9].

Оскільки педагогічна творчість пов'язана з навчально-виховним процесом, вона завжди повинна приносити позитивні результати.

Висновки. Зміни у всіх сферах життя, зумовлені науково-технічним прогресом і глобалізаційними процесами, актуалізували необхідність реформування освіти в Україні. У Концепції «Нова українська школа» чітко визначені концептуальні засади реформи середньої освіти в нашій країні (мета, завдання, зміст, принципи, напрями, компетенції тощо).

Особливостями педагогічної діяльності в умовах нової школи є організація партнерських відносин між педагогом, учнями, їх батьками, колегами. Відносини співпраці, співтворчості (партнерства) забезпечуються організацією суб'єкт-суб'єктної взаємодії, в основі якої – діалогічне спілкування, гуманістична спрямованість педагога, творчий підхід до виконання професійних завдань.

У статті розкрито тільки деякі аспекти своєрідності педагогічної праці в умовах Нової української школи. Потребують подальшого дослідження особливості підготовки вчителів, структура освітнього простору, створення розвивального середовища, проблеми дитиноцентризму та ін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. *Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. Київ, 2003. Кн. 1. 280 с.
2. Закон України «Про освіту». Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту»: проект. Київ, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/.../20180428-zp-pro-pzso.docx>.
4. Крамущенко Л.В. Педагогічна майстерність: підручник. Київ, 2004. 422 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ, 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola>.
6. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ, 2018. 160 с.
7. Основи професійної комунікації: навчально-методичний посібник / укладач: Н.А. Різник. Переяслав-Хмельницький. 2014. 77 с. URL: <http://ephshair.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989/1271/Навч-метод.осіб%20Основи%20проф.ко>.
8. Особистісно орієнтований підхід – важливий чинник виховання дітей. Київ, 2007. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1329/>.
9. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навчальний посібник. Київ, 1994. 112 с.